

נר ליואל

סיפור לפרשת השבוע
לע"נ יואל בן ברוך
גליון 62 פרשת תצא תשפ"ו

סיפור לפרשת השבוע החלקה שמעבר לגדר

להיות נגשים אל המשפט. אמור מעתה: אין שלום יוצא מתוך מריבה. מי גרם ללול לפרוש מן הצדיק? הוי אומר זו מריבה. לא הביט הרב לא לימין ולא לשמאל, ואילו כל העינים הביטו אל שני האחים. מנחם היה מעיין בחומש כאילו מצא בו טעות הדפוס. נחום קשר את אבנטו, התירו וחזר וקשרו.

לאחר התפילה נתקרבתי אצלם. אמרתי: "אחים אתם."

אמר מנחם: "דווקא משום כך אין אני יכול למחול. זר היה נוטל ממני שדה, הייתי יודע שהוא גזלן. אח נוטלה, והוא עוד מבקש שאברכהו."

אמר נחום: "שמע דבריו. הוא כבר קבר אותי וקורא עלי קדיש."

"ואתה," אמר מנחם, "לא קברת את אבא בתוך טענותיך?"

עמדותי ביניהם ובקשתי מילה שתהא רחבה דיה לשני אנשים. לא מצאתיה.

בחורף ההוא בא לעירנו הרב יום טוב הלפרין זצ"ל, שהיה מפורסם בפיקחותו ובצלילות דעתו. אנשי העיר סיפרו עליו שפעם באו לפניו שני אנשים שרבו שנים על שדה אחת. הלכו אצל תלמידי חכמים, הוכיחום, ביקשו לפשר ביניהם, ולא נתרצו. אמר להם הרב: "עד שלא תראוני את המקום, איני יכול לומר למי שייכת האדמה." הוליכוהו לשדה. משהגיע, שכב מלוא קומתו על הארץ ולחש לה. תמחו ושאלוהו מה לחש. אמר להם: "שאלתי את האדמה למי היא שייכת. השיבה: זה אומר שאני שלו וזה אומר שאני שלו, ואני אומרת ששניהם שלי."

למחר הוליכוהו אל החלקה. ירד שלג דק, והאגסים עמדו מצוננים, כשלושה עדים ששכחו את עדותם. הרב שחה אצל הבאר, נטל גוש עפר, פוררו בין אצבעותיו והריחו. אחר כך שאל אותי: "אתה כתבת את הצוואה?"

אמרתי: "הן."

"ולא נשתייר כלום בזכרוניך?"

החלקה כולה נתנה בי עיניה. האבן שבגדר, אותה אבן שהזיז מנחם והחזיר נחום, נדמתה עלי כלשון המאזנים המצפה שאכריע. זכרתי את קסת הדיו הנשפכת. זכרתי את ר' ברוך אומר "למחר נגמור". ואף זכרתי דבר שלא סיפרתי: פיסת נייר שנמצאה לאחר פטירתו מתחת לכר, ובה שתי מילים בלבד, בכתבו הרועד — "לעניי העיר". שמרתיה בתוך מסכת בבא בתרא, מפני שלא היה עליה שם השדה ולא חתימה. אמרתי לעצמי שאין זו ראיה. אמרתי עוד דברים.

השבתי לרב: "לא נשתייר דבר ברור."

הגביה הרב את עיניו. לא הוכיחי. זו היתה תוכחה קשה מכל תוכחותיו. אחר כך אמר לאחים: "עשו פשרה."

אמר מנחם: "אין בידי."

אמר נחום: "גם בידי אין."

"אם כן," השיב הרב, "הרי יש דבר אחד ששניכם שווים בו."

שמעו נא, רבותי, מעשה שאיני יודע אם ראוי היה לי לספרו, שהרי יש דברים שהשתיקה נאה להם, ויש דברים שהשתיקה עושה עצמה נאה כדי שלא יכירו בה שהיא פחדנית. ואותה שתיקה שלי, שנים הרבה היתה יושבת אצלי מאחורי ארון הספרים, מכרסמת את שולי השטרות ומעלה אבק על מצפוני. עכשיו, משנתמעטו בני עירנו ונשתייר מן השוק רק ריח הקמח הישן, אמרתי: שמא הגיע זמנה לצאת.

בעירנו היתה חלקת שדה אחת מעבר לגדר בית החיים. לא גדולה היתה, אלא צרה וארוכה, כמין רצועה ירוקה שנשמטה מאבנטו של שר הארץ. מצד אחד עמדו בה שלושה אילני אגסים, זקנים ומעוקמים; מצד אחר היתה באר סתומה, שאבניה לחשו בלילות כאנשים שנטלו מהם את רשות הדיבור. אותה החלקה של ר' ברוך ויינשטוק היתה, סוחר תבואות ירא שמים. שני בנים היו לו, מנחם ונחום, ושניהם סמוכים על שולחנו עד שנפטר לבית עולמו.

בצוואתו כתב ר' ברוך שכל נכסיו יחלקו בניו בשווה. ברם, אצל אותה חלקה לא נתפרש דבר. מנחם אמר: אבא מסרה לי בחייו, בשעה שהולכתיו לרופא המחוז. נחום אמר: לא כי, אדרבא, לי הבטיחה, הואיל ואני נטעתי את האגסים והשקיתי אותם בקיץ הגדול. והיו שניהם אומרים אמת, כפי שהאמת היתה נראית להם, שהרי אף השקר, כשהוא דר שנים הרבה בלבו של אדם, מתחיל להדמיו לו כאמת.

אני הייתי אז סופר העיר, קטן שבסופרים וגדול בדאגות. כתבתי כתובות, שטרי חוב, תנאים ומכתבים לבנים שמעבר לים. אף את צוואת ר' ברוך כתבתי. זוכר הייתי שבסוף דבריו ביקש לומר עוד דבר על החלקה, אלא שבאותה שעה נכנסה עז לחדר, הפילה את קסת הדיו, ור' ברוך נתקף שיעול. אמר לי: "למחר, ר' אליעזר, נגמור." ולמחר כבר לא היה למי לגמור.

מתחילה היתה המחלוקת דקה כחוט. מנחם הזיז אבן אחת בגדר; נחום החזירה. נחום קטף אגס; מנחם ספר את הגרעינים. לסוף נעשה החוט לחבל, והחבל למוסירה, ושניהם פושטים צווארם לעולה כאילו מצוה גדולה מצאו להם. נשותיהם חדלו לשאול מלח זו מזו. ילדיהם ישבו בשני הקצוות בהיותם אצל המלמד, ואף התרגלוים שבחצרות, שאינם בקיאים בדיני ירושה, נתנו קולם זה כנגד זה משהאיר הבוקר.

אמרו להם בני העיר: לכו לדין תורה. הלכו. שמע דיין אחד את טענותיהם והציג פשרה. השיב מנחם, "פשרה עושה שלום במקום שאין אמת." השיב נחום, "ואמת של פלוני, שמא אינה גזל של אלמוני?" וכל אחד הביא ראיות, עדים וסברות, עד שנעשה שולחנו של הדיין ככרם שגדלו בו קוצים של נייר. הדיין מחה את מצחו ואמר: "שניכם מבקשים דין, אלא שכל אחד מבקש שהדין יכיר בו כבן יחיד." לא קיבלו דבריו.

משם הלכו אצל תלמידי חכמים אחרים. זה מוכיחם בנחת, וזה בתקיפות; זה מדבר על שלום, וזה על ספק ממון. ברם, לא הניחו מן המריבה. כשאדם נכנס בה בראשו, היא סוגרת אחריו את הדלת ואומרת לו: בעל הבית אני כאן. ראו, אין אני אומר שמנחם היה רשע או שנחום היה קשה לב. שניהם נתנו צדקה בסתר, שניהם היו משכימים לתפילה, ושניהם היו מחזירים אבדה. רק דבר אחד לא השיבו: את עצמם.

שבת אחת קרא הרב בפרשה: "כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט." אחר הקריאה נשען על הבימה והוציא מפיו את דברי רש"י: "כי יהיה ריב - סופם

באותה שנה התפצלה העיר, בני אדם התחילו לילך ברחובות כאילו גדר דקה עוברת באמצעם. מנחם התפלל במניין הראשון, נחום בשני. כשנאספו מעות לענייה שילדה, שאל אחד מי מחזיק בקופה. כשנצרך תיקון לגג בית המדרש, נתווכחו אם בעל המלאכה מצד זה או מצד זה. אפילו הנרות בארון הקודש היו מעלים עשן לשתי רוחות.

באותם ימים ישב אצל פתח בית המדרש ר' זלמן הסנדלר. שאלתיו פעם: "מה דעתך, ר' זלמן, ראוי לאדם לוותר על ממונו מפני השלום?" משך בחוט המשיחה שבידו ואמר: "שאלה שאינה הגונה שאלת. תחילה אמור לי אם הממון שלו." אמרתי: "זה גופא הספק." השיב: "אם כן, ודאי שלו, שהרי כל אחד מוחזק בספקו." צחק, ואחר כך הקדירו פניו. "אליעזר, בני, יש ויתור שהוא פחד, ויש עמידה על האמת שהיא תאווה המחופשת למצוה. מי יבחין? לא הסנדלר. שמא הנעל. היא יודעת אימתי הרגל מוליכה את האדם ואימתי האדם גורר את רגלו."

בפורים נתגלה עד היכן הגיעו הדברים. היו רגילים בני העיר לשלוח מנות מבית לבית, ומרת רבקה, אלמנתו של השוחט, טעתה ושלחה צלחת מיני מתיקה לבית מנחם ועליה פתק שיועד לנחום. החזיר מנחם את הצלחת, אבל הוסיף אגס מיושב אחד, שיירי היבול האחרון. ראתה רבקה את האגס והתחילה לבכות, לא בקול אלא בדרך נשים זקנות, שהן מסדרות את המטפחת שוב ושוב עד שהבד מבין מה שאין הפה יכול להוציא. אמרה: "ר' ברוך היה שולח לי מן האגסים בכל ערב ראש השנה." משהגיע חודש ניסן ביקשה להיכנס לחלקה ולברך על אילנות. מנעוה בני שני הבתים, אלו מפני אלו. עמדה אצל הגדר ובירכה, והאילנות, כך דומה היה עלי, כופפו ענפיהם מחמת בושה.

ואני מוסיף לכתוב שטרות. כל אימת שפתחתי בבא בתרא היתה פיסת הנייר מציצה עלי. "לעני העיר." שתי מילים, ואין בהן שיעור שדה, לא מצרים ולא סימנים. פעם הוצאתיה כדי להראות לרב העיר. בדרך פגשני מנחם ושאל אם אני הולך בעניינו. אמרתי שלא. אחר כך פגשני נחום ושאל אותה שאלה. שוב אמרתי שלא. נעלבה המילה "לא" מרוב שימוש והתחבאה בין שיני.

באבי חלה בנו הקטן של נחום. לא מחלה מסוכנת היתה בתחילתה, אבל נמשכה. אשת מנחם ידעה להכין מרק גריסין שהילד אוהב, והעמידה קדרה על האש. משהגיעה אל סף בית גיסה, ראתה את האבן מן החלקה מונחת שם כסימן בעלות. עמדה שעה קטנה, שבה לביתה, והמרק נתקרר. הילד הבריא לסוף, ברוך המקום, אך מאז לא היה מביט בדודתו. אפשר ששכח. ילדים שוכחים מהר, אומרים הבריות. אין הדבר כן. הם רק מניחים את הזיכרון במקום שאין המבוגרים מחפשים.

עברו שנים. האגסים חדלו ליתן פרי, מפני שאיש לא רצה להשקות אילן שהשני עשוי ליהנות מצלו. הגדר נתעקמה. הבאר נסתמה לגמרי. ושני האחים, שכל אחד מהם ביקש להוריש לבניו חלקה שלמה, הורישו להם מחצית מריבה שאינה נגמרת. בני מנחם סברו שאביהם נרדף; בני נחום ידעו שאביהם נגזל. הדור השני כבר לא זכר את קולו של ר' ברוך, אבל ידע לחזור על טענותיו בדקדוק.

כשנפטר מנחם, ביקשו אנשי החברה קדישא מקום לקברו. בית החיים נתמלא, ורק השטח שמעבר לגדר היה פנוי. נחום התנגד. "כל זמן שהדין עומד, אין קוברים בשדה שלי בלא רשותי." בני מנחם צעקו: "שלך?" ושוב היו המילים הישנות קמות מעפרן, צעירות ורעבות.

רב העיר הביט בי. באותו רגע ידעתי שפיסת הנייר עדיין בתוך המסכת, וכי אם אוציאנה לא תכריע בדיון, אבל אולי תבקע סדק בחומה. הלכתי לביתי. פתחתי את הספר. הנייר לא היה שם.

חיפשתי בין הדפים, מתחת לארון, בתוך שק השמות. כלום. שמא אכלוהו העעברים; שמא נטלתי פעם ושכחתי; שמא לא היה אלא חלום של סופר זקן המבקש לו זכות. בחוץ כבר נשמעו קולות. נושא המיטה המתין. האדמה היתה רכה מגשם הלילה.

לסוף קברוהו בקצה החלקה, סמוך לאגס הראשון. נחום עמד מעבר לגדר ולא נכנס. שנה לאחר מכן נפטר אף הוא, ובניו ביקשו לקברו אצל אביו. בני מנחם התנגדו תחילה, אחר כך נשתתקו. לא מפני שמחלו. יש שעה שהעייפות לובשת איצטלא של שלום, והעולם, שאינו מדקדק בכוונות, מקבל אותה.

עכשיו עומדים שם שני ציונים, זה אצל זה, וביניהם מקום צר שבו עולה עשב גבוה. פעמים אני הולך לשם עם חשיכה. הרוח עוברת באגסים היבשים ומדפדפת בהם. אני שומע את מנחם אומר "שלי", ואת נחום אומר "שלי", ואיני יודע אם הקולות באים מתחת לאדמה או מתוכי.

אתמול מצאתי בתוך כריכת שטר ישן פיסה קטנה, חומה בקצותיה. לא פתחתי אותה. נשאתיה עמי עד החלקה, וישבתי בין שני הציונים. זמן רב היתה מונחת בכפי, קלה מחצי קומץ של פרוטות וכבדה מכל הגדרות שבנינו. אמרתי: אפתח. אחר כך אמרתי: מה יועיל. אחר כך לא אמרתי דבר.

ואל תתמהו עלי שלא שרפתי תיכף. כל ימי הייתי סופר, וסופר מאמין שלכל כתב יש שעה שבה הוא נעשה עדות, ושעה שבה הוא נעשה קטרוג. אלא שלא ידעתי איזו שעה היתה זו. מן העיר עלה קול תפילת ערבית, תחילה מניין אחד ואחריו השני, ושני הקדישים נתערבו באוויר עד שלא יכולתי להבחין מי עונה אמן למי. אפילו אז עוד אחזתי את הפיסה סגורה, כאדם המחזיק דלת שאינו יודע למי עליו לפתוח תחילה.

והאדמה, אם שאלה אותי דבר, דיברה בלחש.

ידוע תדע - ידיעות מעניינות ממרחבי הש"ס

- * אלקנה היה נביא, ונקרא 'איש אלוקים'. רש"י (עירובין יח: ד"ה אלקנה) בשם סדר עולם.
- * הלכה כרבי יוחנן מפני ש'ביילי כיילי פסק. רש"י (עירובין מז:).
- * הסברא של 'רב תנא ופליג' דחוקה. רש"י (עירובין נ:), ואכמ"ל.
- * המילה נימוקו פירושה טעמו, והוא מלשון 'נים וקו' - דבר ישר כקו המשקולת. רש"י (עירובין נא:).